

Datum
2009-03-16

Beteckning | referens
YTTRANDE
Monica Jacobson

Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Yttrande över betänkandet Barn som misstänks för brott (SOU 2008:111)

Sammanfattning

Rädda Barnen tillstyrker att det införs en huvudregel som innebär att en utredning ska genomföras om det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år.

Rädda Barnen välkomnar att det anges vissa omständigheter som särskilt bör beaktas vid bedömningen av om en utredning kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser med avseende på den unge.

Rädda Barnen instämmer i att en utredning ska få inledas om det är av särskild betydelse med hänsyn till ett väsentligt *enskilt* intresse men avstyrker motsvarande reglering rörande ett väsentligt *allmänt* intresse.

Rädda Barnen anser att presumtionsregeln om att en utredning ska inledas vid allvarliga brott om inte särskilda skäl talar mot det bör utvecklas så att det direkt framgår att låg ålder ska vägas in i bedömningen av om särskilda skäl föreligger.

Rädda Barnen välkomnar att möjligheten att hålla förhör med barnet utan närvaro av socialtjänsten inskränks till situationer då det finns särskilda skäl.

Rädda Barnen avstyrker att kroppsbesiktning ska kunna företas mot barn under femton år på det sätt som utredningen föreslår. Med hänsyn till den stora integritetskränkningen bör det inte finnas möjlighet att genomföra sådan kroppsbesiktning som omfattar undersökning av människokroppens yttre och inre. Däremot bör det under de särskilda förutsättningar som anges i utredningen vara möjligt att genomföra kroppsbesiktning i form av tagande av prov från människokroppen och undersökning av sådana prov.

Inledning

Barn som begår våldsbrott i en tidig ålder löper en förhöjd risk att hamna i bestående kriminalitet. Barn som börjar före puberteten begår generellt sett fler och allvarligare brott, under en längre tid¹.

Staten har ett stort ansvar att motverka att barn hamnar i brottslighet. Detta ansvar måste i första hand fokuseras på åtgärder som syftar till att barn ska ha sådana förutsättningar och livsvillkor att de inte hamnar i brottslighet över huvud taget. I de fall barn begår brott måste samhället agera tidigt, samordnat och med barnets bästa för ögonen. Fokus i insatserna måste ligga på socialtjänstens omsorg och inte på disciplinära åtgärder. Socialtjänsten måste ges de resurser som krävs för att fullt ut kunna motsvara de behov som finns. Barns brottslighet riktas ofta mot andra barn. Brottsoffrens behov av kompensation och klarhet i vad som inträffat är viktiga faktorer att ta hänsyn till. Men när barn begår brott behöver man hålla i minnet att även det barn som begår brott ofta lever eller har levt i en svår och utsatt situation.

9.2 Förutsättningar för utredning enligt 31 § LUL

9.2.2 Presumtion för utredning vid särskilt allvarlig brottslighet

Rädda Barnen tillstyrker att det införs en huvudregel som innebär att en utredning ska genomföras om det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år.

När barn i tidig ålder misstänks för allvarlig brottslighet finns det flera faktorer som talar för att en utredning bör genomföras. En misstanke om allvarlig brottslighet hos ett ungt barn måste anses utgöra en kraftig varningssignal om att barnet är i behov av stöd och insatser från socialtjänstens sida. En utredning av det misstänkta brottet är ett viktigt underlag för socialtjänstens fortsatta insatser. Rättssäkerhetskäl gör sig, som utredaren påpekar, särskilt gällande i fall som rör allvarlig brottslighet. Det är i dessa fall mycket viktigt att riktiga sakomständigheter kommer fram och att oskyldiga personer kan friskrivas. Inte minst ur ett brottsofferperspektiv är det i fall av allvarlig brottslighet särskilt viktigt att de verkliga omständigheterna utreds. Vid brott som begås av barn är ofta även brottsoffret ett barn.

Rädda Barnen vill särskilt påtala vikten av att utredningarna genomförs på ett sätt som tydligt tar hänsyn till det brottsmisstänkta barnets bästa. Målet måste vara att genomföra utredningen på ett sätt som utsätter barnet för så lite påfrestning som möjligt och som inte förstärker barnets känsla av att vara kriminell och/eller i utanförskap. FN:s konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen) stadgar att varje barn som misstänks för brott ska behandlas på ett sätt som främjar barnets känsla för värdighet och värde, som tar hänsyn till barnets ålder och önskvärdheten att främja att barnet återanpassas och tar på sig en konstruktiv roll i samhället (artikel 40). Här spelar de åklagare och poliser som leder utredningarna en central roll. Dessa personer måste ha

¹ U.S. Department of Health and Human Services; Youth Violence: A Report of the Surgeon General, 2001

kunskap om barn och barnets rättigheter och vara särskilt lämpliga för uppgiften. Den möjlighet som idag finns att låta en mindre lämpad person sköta utredningen i de fall hinder möter bör begränsas. Det är viktigt att miljön är anpassad till barn och att barnen ges fullständig information. Det borde i många fall vara möjligt att genomföra utredningar och eventuella undersökningar vid befintliga Barnahus. På de platser Barnahus saknas bör man eftersträva att i största möjliga utsträckning efterlikna Barnahusen i fråga om samverkan och barnvänligt bemötande.

9.2.3 Utredning enligt 31 § LUL i socialtjänstens intresse

Rädda Barnen välkomnar att det anges vissa omständigheter som särskilt bör beaktas vid bedömningen av om en utredning kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser med avseende på den unge.

Utredningar som görs i syfte att avgöra barnets behov av socialtjänstens insatser utgör en grund för barnets framtida stöd. Sådana utredningar måste göras i samma utsträckning oavsett vilken socialtjänst barnet tillhör. Att tydliggöra vilka omständigheter socialnämnden ska beakta leder till större enhetlighet i tillämpningen.

9.2.5 Utredning om det annars är av särskild betydelse med hänsyn till ett väsentligt allmänt eller enskilt intresse

Rädda Barnen instämmer i att en utredning ska få inledas om det är av särskild betydelse med hänsyn till ett väsentligt *enskilt* intresse men avstyrker motsvarande reglering rörande ett väsentligt *allmänt* intresse.

Människor som utsatts för brott har ett starkt intresse av att samhället reagerar och utreder omständigheterna kring vad de utsatts för. Brottsoffrens rätt till klarläggande, upprättelse och eventuell ekonomisk ersättning måste väga tungt. Det gäller särskilt i de fall brottsoffren är barn. Möjligheterna till utredning i de fall ett sådant väsentligt enskilt intresse föreligger bör därför utvidgas.

I fråga om väsentliga allmänna intressen är situationen annorlunda. Det är svårt att föreställa sig särskilt många situationer där ett sådant väsentligt allmänt intresse kan föreligga – utan att utredning redan kan genomföras på grund av att det rör sig om ett allvarligt brott eller för att det behövs för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser. Rädda Barnen ser en risk att bestämmelsen kan komma att användas främst i vad som utredaren beskriver som ”speciella fall” – *för att utreda en viss typ av brottslighet som t.ex. har börjat förekomma i besvärande stor omfattning i ett visst område*. Riskerna är att tröskeln för utredning blir lägre av orsaker som inte har med det individuella barnet att göra och som på goda grunder kan uppfattas som kränkande för de barn det gäller.

9.2.6 Utredning avseende barn som inte fyllt 12 år

Rädda Barnen anser att presumptionsregeln om att en utredning ska inledas vid allvarliga brott om inte särskilda skäl talar mot det bör utvecklas så att det direkt framgår att låg ålder ska vägas in i bedömningen av om särskilda skäl föreligger.

Vid utredningar som rör mycket unga barn är det av särskilt stor vikt att de genomförs på ett barnvänligt sätt, av lämpliga personer (se 9.2.2).

9.7 Socialtjänstens medverkan – 34 § LUL

Rädda Barnen välkomnar att möjligheten att hålla förhör med barnet utan närvaro av socialtjänsten inskränks till situationer då det finns särskilda skäl.

Den kartläggning av Brå som redovisas i utredningen pekar på en oroväckande låg närvaro av socialtjänsten vid de utredningar som görs idag. Utredningens förslag att socialtjänstens närvaro görs till huvudregel är mycket bra, inte minst med hänsyn till att utredningarna rörande allvarliga brott lär bli fler med den nya regleringen.

Socialtjänstens närvaro är viktig bland annat för att det skickar en tydlig signal till barnet om att avsikten med utredningen är att barnet ska kunna ges stöd och omsorg. Närvaro vid utredningen ger också underlag för en klarare bild av barnets omsorgsbehov.

9.8 Tvångsmedel

9.8.3 Beslag, husrannsakan m.m. – 36 § LUL

Rädda Barnen avstyrker att kroppsbesiktning ska kunna företas mot barn under femton år på det sätt som utredningen föreslår. Med hänsyn till den stora integritetskränkningen bör det inte ges möjlighet att genomföra sådan kroppsbesiktning som omfattar undersökning av människokroppens yttre och inre. Däremot bör det under de särskilda förutsättningar som anges i utredningen vara möjligt att genomföra kroppsbesiktning i form av tagande av prov från människokroppen och undersökning av sådana prov.

En kroppsbesiktning är en starkt integritetskränkande åtgärd. Det måste därför göras en noggrann avvägning mellan den skada åtgärden kan orsaka och det intresse besiktningen ska skydda. Rädda Barnen kan se att det finns enstaka situationer i fall av allvarlig brottslighet, där kroppsbesiktning i form av provtagningar kan vara befogad. Det kan t.ex. röra sig om situationer av sexuellt våld, där brottsoffret är ett annat barn och en provtagning för DNA-analys är helt nödvändig för att klarlägga omständigheterna. Även i enstaka fall av misstanke om narkotikabruk, där ett drogtest är helt avgörande för framtida åtgärder, kan en kroppsbesiktning i form av tvångsvis provtagning vara nödvändig för att ge barnet bästa möjliga skydd. I sådana, rena undantagsfall där alla andra möjligheter har övervägts och funnits bristfälliga, kan kroppsbesiktning i form av provtagning vara befogad. Kravet på att åtgärden endast ska få vidtas om det är av

”synnerlig vikt” torde medföra att den praktiska användningen blir mycket begränsad. Med tanke på den stora integritetskränkning en tvångsvis provtagning innebär måste det säkerställas att sådan – i de undantagsfall det är aktuellt - genomförs med största möjliga hänsyn till det barn det gäller. Barnet måste få tydlig och klar information om vad som ska ske och orsaken därtill. I de fall provtagningen är av mer intim art, såsom vid urinprov, bör ingen annan än vårdpersonal av samma kön få genomföra den.

Kroppsbesiktning i form av undersökning av människokroppens yttre och inre är en väsentligt mer integritetskränkande åtgärd än en provtagning. Att utsättas för en sådan undersökning måste normalt vara både skrämmande och kränkande för ett ungt barn, inte minst för barn i tidig pubertet. Enbart vetskapen om att polisen förfogade över sådana tvångsmedel skulle troligen skapa rädsla hos barn och motverka möjligheten att få förtroende för myndigheter. Till skillnad från frågan om provtagningar kan man svårigen se att dessa undersökningar skulle ha en stor praktisk betydelse för att skydda barn. En så integritetskränkande åtgärd bör därför inte vara möjlig att vidta.

Stockholm den 16 mars 2009

RÄDDA BARNEN

Elisabeth Dahlin
Generalsekreterare